

UDK 355.49 (495 Lepant) "1571"
929 Ivan iz Varne "1571"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 7. lipnja 2005.
Prihvaćeno za tisak: 19. prosinca 2005.

Ivan iz Vrane – mletački admiral u Lepantskom boju (1571.)

Lovorka Čoralić

Hrvatski institut za povijest

Opatička 10

Zagreb

Republika Hrvatska

Ivana Prijatelj Pavičić

Umjetnička akademija

Glagoljaška bb

Split

Republika Hrvatska

Središnja tema rada jest Ivan iz Vrane (Ivan Vrana, Zuanne Vrana), hrvatski iseljenik iz srednjovjekovne utvrde Vrane kraj Zadra, koji je u mletačkoj ratnoj mornarici postigao najviše časti i činove. Na osnovi njegove oporuke iz 1575. godine, kao i oltara koji je Ivan Vrana dao podići u mletačkoj crkvi S. Giuseppe, upozorava se na njegovu ulogu u Lepantskoj bitci 1571. godine, u kojoj je obnašao jednu od najviših vojnih dužnosti – admirala na ratnoj galiji vrhovnog zapovjednika mletačke mornarice Sebastiana Veniera. Podrobno se, s motrišta povijesne i likovnoumjetničke znanosti, raščlanjuju povijesna, kulturna i umjetnička vrijednost Vranina oltara u Mlecima, jedinstvenog umjetničkog djela (autor je kipar Domenico Grazioli da Salò), koji na svojim reljefima uprizoruje borbeni raspored sukobljenih galija uoči početka Lepantske bitke.

Ključne riječi: Mleci, Mletačka Republika, Vrana, Dalmacija, Lepantska bitka, vojna povijest, povijest pomorstva, povijest umjetnosti, Domenico Grazioli da Salò.

Godina 1571. i Lepantski boj

Lepantska bitka drži se, prema broju ljudstva i brodovlja koje je u njoj sudjelovalo, najvećom pomorskom bitkom galija u povijesti. Povodi, sam tijekom bitke, brojno sta-

nje sukobljenih ratnih mornarica i konačan ishod i posljedice, dobro su poznati i opisani u europskoj historiografiji.¹

Pomorski sraz kod Lepanta (današnji Návpaktos u Grčkoj, na sjevernoj obali ulaza u Korintski zaljev) dogodio se 7. listopada i bio je dio vojno-pomorskih djelovanja koje je Sveta liga (Mletačka Republika, Španjolska, papa, Malta, Savoja, Genova) poduzela protiv Osmanlijskoga Carstva. Dobro je poznat (uz neka manja odstupanja u mišljenjima raznih autora) i brojčani omjer između dviju suprotstavljenih mornarica. Kršćanska je flota brojila 214 galija (109 mletačkih galija i 6 mletačkih galijaca; 78 španjolskih galija, 12 papinskih, po tri malteške, savojske i genoveške galije), te 28 transportnih brodova. Glavni zapovjednik sjedinjene kršćanske flote bio je Don Juan Austrijski, polubrat španjolskog kralja Filipa II. Zapovjednik brojčano najснаžnijeg, mletačkog brodovlja, bio je Sebastiano Venier, a papinsku je flotu predvodio Marco Antonio Colonna. U borbenom rasporedu tijekom bitke zapovjednik lijevog krila kršćanskih postrojbi bio je Agostino Barbarigo, desnog krila Giovanni Andrea Doria, a pričuvom je zapovijedao Don Alvaro di Bazan, markiz *di Santa Cruz*. Posade kršćanskoga brodovlja brojile su 80 000 ljudi, od kojih je bilo 30 000 vojnika te 50 000 mornara i veslača. Osmanlijska je flota brojila 221 galiju, 38 galijaca i 18 fusta, sa ukupno 41 000 veslača, 13 000 mornara i 34 000 vojnika. Zapovjednik osmanlijske flote bio je Ali-paša; na lijevom krilu zapovijedao je Uluh-Ali (Eulg-Alija), a desnom stranom osmanlijskoga brodovlja ravnao je potkralj Egipta Mehmed Saulak (Široko).

Konačni ishod bitke bio je katastrofalan za osmanlijsko ratno brodovlje i ljudstvo. Poginulo je 25 000 osmanlijskih vojnika i mornara (naspram 8 000 poginulih kršćana); zaplijenjeno je, nasukano ili je izgorjelo oko 175 osmanlijskih galija i 20 drugih brodova, a kršćani su izgubili 15 brodova. Zarobljeno je 15 000 protivničkih vojnika i mornara.

¹ O Lepantskoj bitci, njezinim vojno-strateškim sastavnicama, sastavima pojedinih mornarica, vrstama brodovlja, naoružanju i pojedinostima tijekom bitke, postoji opsežna literatura. Usporedi neka djela: *Enciclopedia Italiana*, sv. XX., Roma, 1933., str. 933.-935. (tekst: C. MANFRONI); *Vojna enciklopedija*, sv. V., Beograd, 1973., str. 45.-46. (tekst D. MILJANIĆ); *Pomorska enciklopedija*, sv. IV., Zagreb, 1978., str. 268.-269. (tekst: E. VASIĆ); M. A. GIUSTINIANO, *Dell'Historie Venetiane*, Venetia, 1670., str. 668.-679.; G. DIEDO, *La battaglia di Lepanto*, Milano, 1863.; S. ROMANIN, *Lezioni di storia veneta*, sv. II., Firenze, 1875., str. 27.-50.; G. COGO, *Venezia e la battaglia di Lepanto secondo le recenti ricerche*, Roma, 1899.; A. SALIMEI, *Gli Italiani a Lepanto (7 ottobre 1571)*, Roma, 1931.; L. TORRES, *La lega di Lepanto*, Torino, 1931.; G. A. QUARTI, *La guerra contro il Turco in Cipro e a Lepanto, 1570-1571*, Venezia, 1935.; F. HARTLAUB, *Don Juan d'Austria und die Schlacht bei Lepanto*, Berlin, 1940.; E. BACCHION, "Lepanto" dai disastri di Francesco Corner e Alvise Zorzi Rettori a Corfu, Venezia, 1943.; P. RENIER, *Lepanto 1571-1971*, Venezia, 1972.; M. BERENGO, *Padova e Venezia alla vigilia di Lepanto*, Padova, 1974.; M. MANOUSAKAS, *Lepanto e i Greci*, Firenze, 1974.; *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto* (a cura di G. BENZONI), Firenze, 1974.; G. GRANZOTTO, *La battaglia di Lepanto*, Milano, 1975.; G. PORFIRI, *Gli ordini equestri italiani alla battaglia di Lepanto*, Roma, 1976.; A. ZORZI, *Die Venedig: Geschichte der Löwenrepublik*, Frankfurt am Main, 1987., str. 397.-404.; F. C. LANE, *Venice: a Maritime Republic*, Baltimore, 1973., str. 369.-374.; M. MORIN, *La battaglia di Lepanto, u: Venezia e i turchi*, Venezia, 1985., str. 210.-231.; J. R. HALE, *L'organizzazione militare di Venezia nel '500*, Roma, 1990., str. 38.-49.; O. CAETANI - G. DIEDO, *La battaglia di Lepanto (1571)*, Palermo, 1995.; J. DUMONT, *Léopante, l'Histoire étouffée*, Paris, 1997.; R. CANOSA, *Lepanto, storia della "Lega Santa" contro i turchi*, Roma, 2000.; I. CACCIAVILLANI, *Lepanto*, Venezia Mestre, 2003.; A. KONSTAM - T. BRYAN, *Lepanto 1571*, Wellingborough, 2003.

Lepantska je pobjeda imala golemi odjek u onodobnoj kršćanskoj javnosti. Već u prvim godinama poslije pobjede Svete lige brojni su umjetnici kistom, dljetom ili perom slavili veliki trijumf udruženih kršćanskih zemalja, prikazujući ga kao pobjedu kršćanstva nad islamom, Zapada nad Istokom i Dobra nad Zlom.² U konkretnom, vojno-političkom smislu, pobjedu kršćanski saveznici nisu ni približno dovoljno i učinkovito iskoristili. Ponajprije se to odnosi na Mletačku Republiku, brodovljem i ljudstvom pretežitu snagu kršćanske mornarice, koja je okončanjem Ciparskoga rata 1573. godine izgubila svoj prevažni otok Cipar, u Mletačkoj Albaniji gradove Bar i Ulcinj, a osmanlijska su napredovanja u srednjoj i sjevernoj Dalmaciji doprla do bedema njezinih vodećih uporišta (Zadar, Šibenik, Split).

Lepantska bitka znamenita je i za hrvatsku vojno-pomorsku povijest. U njoj su, kao dio mletačke prekomorske ratne flote, sudjelovale i ratne galije iz ovih gradova s istočne jadranske obale: iz Kopra ("Lav", zapovjednik/soprakomit Ivan Dominik de Tacco), sa Cresa ("Sveti Nikola", zapovjednik Nikola Dražić), s Krka ("Uskršli Krist", zapovjednik Ludovik Cikuta), s Raba ("Sveti Ivan", zapovjednik Ivan Dominis), s Hvara ("Sv. Jeronim", zapovjednik Ivan Balčić), iz Šibenika ("Sveti Juraj", zapovjednik Krsto Lučuč), iz Trogira ("Žena", zapovjednik Ludovik Cipiko) te iz Kotora ("Sv. Tripun", zapovjednik Jeronim Bisanti). U kršćanskoj je armadi, nadalje, sudjelovalo više od dvadeset dubrovačkih brodova – prijevoznika logističke potpore za članice Svete lige. U bitci se posebno istaknula postrojba Peraštana (predstavnik 12 peraških rodova odnosno bratstava), koja je imala čast čuvanja zastave Svetoga Marka (*gonfalone*) na mletačkom admiralskom brodu kojime je zapovijedao Sebastiano Venier. Onodobni izvori kazuju o čak sedam poginulih peraških zastavnika (*gonfaloniera*), ali i o iznimnom udjelu peraških pomoraca i ratnika na drugim brodovima mletačke ratne flote. Na spomenutoj kotorskoj galiji "Sveti Tripun" sudjelovalo je dvadeset Peraštana, a na zapovjednoj lađi Don Juana Austrijskog pilot odnosno navigator bio je vrstan peraški pomorac Petar Stjepković Marković.³

² Usporedi: S. MASON RINALDI *Le virtù della Repubblica e le gesta dei capitani*. Dipinti votivi, ritratti, pietà, u katalogu izložbe *Venezia e la difesa del Lepante da Lepanto a Candia 1570-1670*, Venezia, 1968., str. 13.-18.; A. PALLUCCHINI, *Echi della battaglia di Lepanto nella pittura veneziana del'500*, u: *Il Mediterraneo nella seconda metà del' 500 alla luce del Lepanto*, Firenze, 1974.; A. NIERO, *Ancora sull'origine del Rosario a Venezia e sulla sua iconografia*, *Rivista di storia della chiesa in Italia*, anno XXVIII, n. 2, Roma, 1974., str. 465.-478.; I. FELON, *Lepanto: le arti della celebrazione nella Venezia del Rinascimento*, u: *Crisi e rinovamenti nell'autunno del Rinascimento a Venezia*, Firenze, 1991., str. 373.-406.; M. PELC, *Lepantska bitka i pomorski ratovi s Turcima 1571./1572.* na grafikama Martina Rote Kolunića, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 33. (*Prijatelj zbornik*, sv. II.), Split, 1992., str. 95.-116.; I. PRIJATELJ PAVIČIĆ, *Kroz Marijin ružičnjak: zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. stoljeća*, Split, 1998., str. 79.-81.

³ O udjelu hrvatskih brodova i ljudstva u Lepantskoj bitci vidi podrobnije: U. INCHIOSTRI, *Dalmati a Lepanto* (a proposito di una recente pubblicazione), *Archivio storico per la Dalmazia*, god. VI., vol. XII., fasc. 70., Roma, 1932., str. 483.-490.; G. NOVAK, *Ratovi i bitke na Jadranskom moru*, u: *Pomorski zbornik povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942-1962*, sv. I., Zagreb, 1962., str. 195.-196.; V. FORETIĆ, *Udio naših ljudi u stranim mornaricama i općim pomorskim zbivanjima kroz stoljeća*, *ibid.*, str. 293.-295.; G. NOVAK, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća*, sv. II. (od 1409. godine do Drugog svjetskog rata), Split, 2004., str. 20.-29. Posebno vidi pojedinačne priloge u zborniku *Lepantska bitka: udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine*, Posebna izdanja Instituta JAZU u Zadru, Zadar, 1974.

Izvori i literatura. Cilj rada

Udio hrvatskoga brodograditelja, domaćih zapovjednika – soprakomita, peraških zastavnika i drugih pojedinaca, zapaženih sudionika i pridonositelja velikoj kršćanskoj pobjedi u grčkim vodama, dobro je znan i opisan u prethodnim historiografskim radovima.

Tema ovoga priloga, nastalog zajedničkim udjelom struke povijesti i povijesti umjetnosti, odnosi se na jednog, do sada gotovo potpuno nepoznatog (ali djelima iznimno zapaženog) hrvatskog sudionika Lepantskoga boja – na Ivana iz Vrane (Ivan Vrana, Ivan Vranjanin, Zuanne Vrana, Uranna)⁴, admirala (*ammiraglio*) na zapovjednom brodu Sebastiana Veniera, vrhovnog mletačkog zapovjednika u bitci, na čijoj su galiji, kako je spomenuto, čast čuvara duždeva stijega obnašali Hrvati iz bokeljskoga Perasta.

Rad se zasniva na iščitavanju i raščlambi izvora i literature. Ponajprije, u radu je za stjecanje osnovnih podataka o Ivanu Vrani uporabljena njegova oporuka napisana 1575. godine (pohranjena u Državnom arhivu u Mlecima u fondu bilježničkih oporuka)⁵. Drugi važan izvor, nezaobilazan u ovom istraživanju, likovno je umjetničke naravi. Riječ je o oltaru, reljefnim prikazima, nadgrobnoj ploči i njihovim natpisima, podignutim željom Ivana Vrane u mletačkoj crkvi S. Giuseppe. To je umjetničko djelo, ujedno i iznimno kao povijesni dokument, zaseban predmet obrade i kulturno-umjetničke raščlambe ovoga rada.

Vrlo sažetu informaciju o sudjelovanju Ivana Vrane u Lepantskoj bitci, kao i obnašanje časti admirala na mletačkom zapovjednom brodu, bilježi djelo talijanskoga povijesnika A. Salimeia *Gli Italiani a Lepanto (7 ottobre 1571)*, objavljeno u Rimu 1931. godine. U sklopu detaljne raščlambe i prikaza stanja posada sveukupne mletačke flote, kao i udjela Dalmatinaca u prekomorskim postrojbama Serenissime, Salimei bilježi admirala Ivana iz Vrane oznakom *Uranna* i *Schiavone*, navodeći sažet podatak da je njegovo djelovanje bilo vezano uz zapovjedni brod (*Capitana*) Sebastiana Veniera (str. 184.).

Giovanni Vrana o di Lepanto ukratko se spominje kao admiral i mecena u svezi s podizanjem spomenutoga oltara u crkvi S. Giuseppe u vodiču o prošlosti i kulturno-umjetničkim spomenicima te crkve, autor kojega je P. Rizzo. Međutim, za razliku od Salimeia, koji spominje hrvatsko (skjavunsko) podrijetlo Ivana iz Vrane, Rizzo o zavičaju toga uglednog mletačkog admirala ne donosi nijedan podatak.⁶ Izostanak imena Ivana Vrane kao naručitelja oltara u crkvi S. Giuseppe zapažamo i u nekih drugih talijanskih autora. Primjerice, slavni proučavatelj mletačke povijesti i kulture P. Molmenti u svojoj monografiji o Sebastianu Venieru, zapovjedniku u Lepantskoj bitci i kasnijem mletačkom duždu, izriječno spominje likovne prikaze podignute u mletačkim crkvama u čast kršćanske pobjede. Spominjući kiparski uradak Domenica Graziolia da Salò na oltaru koji je dao podići hrvatski pomorski ča-

⁴ U izvorima se Ivan iz Vrane navodi kao Zuanne Vrana (Uranna). Primjeri da mjesto zavičajnoga podrijetla postane prezime, nisu rijetki. Stoga ćemo, tragom izvora, u ovom radu rabiti obje varijante pisanja njegova imena – Ivan iz Vrane i Ivan Vrana.

⁵ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Notarile testamenti (dalje: NT), b. 658., br. 484., 30. IX. 1575.

⁶ P. RIZZO, *San Giuseppe di Castello*, Venezia, 1993., str. 23.

snik, Molmenti donosi kratak opis tog umjetničkog djela, ali je ime naručitelja izostavljeno.⁷ Jednako tako postupa veliki znalac mletačkih graditeljskih zdanja G. Lorenzetti u svojem antologijskom vodiču *Venezia e il suo estuario* (Trieste, 1974.). Pri navođenju slikarskih i kiparskih uradaka u ovoj mletačkoj crkvi Lorenzetti donosi sažet opis oltara (s naglaskom na reljefima koji uprizoruju Lepantsku bitku) i bilježi ime njegova autora – kipara Domenica Graziolia da Salò (str. 302.). Naposljetku, uz leksikonsku natuknicu o istome kiparu, koju u uglednoj ediciji *Dizionario biografico degli Italiani* potpisuje L. Finocchi Gherzi⁸, također je, kao dio Domenicova kiparskog opusa, zabilježeno njegovo autorstvo oltara u crkvi S. Giuseppe. Kao i u prethodnim primjerima, ime Ivana Vrane ostalo je prešućeno. Nasuprot tome, spomen Ivana Vranjanina i njegova oltara u crkvi S. Giuseppe, bilježimo u uradcima A. Baccija, S. Sponze i C. C. Wilson.⁹

U hrvatskoj historiografiji jedini spomen Ivana iz Vrane zabilježen je u radovima koji se bave hrvatskim migracijama u Mletke, pri čemu je kao poglavit izvor uporabljena Ivanova oporuka iz 1575. godine.¹⁰

U ovom je prilogu temeljno težište istraživanja, prema dostupnim nam podacima, usmjereno na ulogu mletačkoga admirala Ivana iz Vrane u pomorskom srazu kod Lepanta 1571. godine, kao i na utvrđivanje povijesne i kulturno-umjetničke vrijednosti i važnosti oltara koji je taj znameniti Hrvat dao podignuti u mletačkoj crkvi S. Giuseppe. U radu su rabljeni prethodno spomenuti izvori i literatura, kao i – u kontekstu osvjetljavanja širih okolnosti u kojima je Ivan Vrana djelovao – brojna druga literatura s područja povijesne i likovno-umjetničke znanosti. Utvrđivanjem važnosti vojničke časti koju je Ivan Vrana obnašao u Lepantskome boju, kao i podrobnom raščlambom njegova oltara – zasigurno (uz nadgrobni spomenik budvanskoga pisca i mletačkog kanonika Krste Ivanovića u crkvi S. Moisè) najvrjednijem umjetničkom djelu koje je jedan Hrvat narudžbom podario mletačkoj kulturnoj baštini - iz zaborava se nastoji otrgnuti osoba vrijedna istraživačkih pregnuća i promišljanja, a do sada – obrnuto srazmjerno njezinu ugledu i važnosti – gotovo potpuno nepoznata znanstvenoj javnosti.

Opći podaci o Vrani u XVI. stoljeću. Migracije vranskoga žiteljstva u Mletke

Vransko područje, u srednjem vijeku sastavni dio hrvatske županije Luka, za zadarsko i biogradsko uzmorje bilo je u doba osmanlijskih nadiranja i osvajanja jedna od ključnih obrambenih predstraža prema obalnim uporištima Mletačke Republike.

⁷ P. MOLMENTI, *Sebastiano Veniero e la battaglia di Lepanto*, Firenze, 1899., str. 136.

⁸ Sv. 59., Roma, 2002., str. 21.

⁹ A. BACCHI – bibliografska jedinica u: *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, Milano, 2000., str. 731., tab. 88.; S. SPONZA, *Per la chiesa di San Giuseppe di Castello: scoperte, conferme, puntualizzazioni*, Provincia di Venezia, maggio-giugno 1984., st. 22.-23.; C. C. WILSON, *The cult of St. Joseph in Early Cinquecento Venice and the testimony of Marino Sanudo's Diaries*, *Studi Veneziani*, N. S., sv. XLVII., Pisa - Roma, 2004., str. 298.-309.

¹⁰ L. ČORALIĆ, *U gradu Svetoga Marka: povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb, 2001. (dalje: ČORALIĆ 2001.), str. 199.; ista, *Prekojadranska iseljavanja iz sjevernodalmatinskog zaleđa (XV.-XVII. st.)*, u: *Hrvatska u doba kneza Branimira* (zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Benkovcu 12. lipnja 1998., uredio: Š. BATOVIĆ), Hrvatski institut za povijest Zagreb, Matica hrvatska Zadar, Povjereništvo Matice hrvatske Benkovac, Grad Benkovac, Zadar, 2002. (dalje: ČORALIĆ 2002.), str. 218., 220.-221.

Iako su prve osmanlijske provale na sjevernodalmatinsko zaleđe, te tako i na vransko područje, zabilježene već 1415. i 1432. godine, njihova jačina i trajanje nisu ostavili bitnijih posljedica za tamošnje žiteljstvo. Tek nakon pada Bosanskoga Kraljevstva pod osmanlijsku vlast (1463. godine) napadi na taj dio Dalmacije intenziviraju se te se osmanlijski prodor u rujnu 1468. drži prvom pogubnijom provalom na područje stare Lučke županije. Tijekom sedamdesetih godina XV. stoljeća šire područje zadarskoga zaleđa teško stradava pod naletom višestrukih osmanlijskih provala (između 1470. i 1481. godine Osmanlije su čak sedam puta ugrozili zadarsko zaleđe), a prema izvješćima onodobnih predstavnika mletačke uprave više od 5000 ljudi odvedeno je u sužanjstvo. Nakon 1481. godine nastupilo je zatišje, koje je potrajalo sve do kraja stoljeća, a potom je početak mletačko-turskoga rata 1499.-1502. godine najavio novo, posljedicama još pogubnije razdoblje u povijesti toga kraja. Tijekom toga rata zabilježen je niz osmanlijskih prodora u dubinu zaleđa (lipanj 1499., ožujak, srpanj i listopad 1500.), a gubitci u ljudstvu i materijalna šteta bili su iznimno veliki. Iako su tada teško stradala i sela u zaleđu Šibenika i Splita, smatra se da je mletačko-turski rat 1499.-1502. godine najteže pogodio upravo šire područje Zadarskoga distrikta. Mirovni sporazum između Privredre Republike i Porte, sklopljen 1502. godine nije žiteljima sjevernodalmatinskoga kraja donio priželjkivani mir. Godine 1510.-1511. kroničari ponovno bilježe osmanlijske upade, a tijekom prodora u biogradsko priobalje 1520. godine opljačkana su brojna sela na području Vranskoga distrikta. Dvadesetih godina XVI. stoljeća nastupa doba silovitih i učinkovitih prodora osmanlijskog vojskovođe i bosanskog sandžaka Gazi Husrev-bega, tijekom kojih su osvojene ključne strateške utvrde u zaleđu (Knin i Skradin 1522., Obrovac 1527. godine), čime je zadarsko-biogradsko zaleđe i priobalje postalo neposredno ugroženo. Stoga ubrzo potom, još tijekom dvadesetih i tridesetih godina XVI. stoljeća, pod osmanlijsku vlast pada većina vojno-strateških utvrda i naselja na području Ravnih kotara i Bukovice: Benkovac (1527.), Karin (1527.), Vrana (1537.), Nadin (1538.), Perušić (1538.) i dr. Završetkom mletačko-turskoga rata (1537.-1540.), izgubljen je pretežiti dio Vranskoga distrikta (osim sjeverozapadnog kuta oko sela Tinja i Raštana) te rubni (jugoistočni) dio Zadarskoga distrikta. Mletačko-turske granice uspostavljene 1540. godine zadržat će se do izbijanja Ciparskoga rata (1570.-1573.), kad Osmanlije već u prvoj godini ratovanja zauzimaju gotovo čitavo zaleđe Zadra s utvrdama Zemunikom i Poličnikom. Nakon završetka Ciparskoga rata Osmanlije su na sjevernodalmatinskom području stekli čitav Vranski distrikt i pretežite dijelove Novigradskog i Zadarskoga distrikta. Nova granica s osmanlijskim stečevinama počinjala je od Novigrada i pravcem sjeverozapada vodila do područja sela Krbavacluga, a zatim u smjeru jugozapada dopirala do nekdašnje ranosrednjovjekovne astareje i napokon crtom koja je tekla gotovo uz priobalje završavala kod Vranskoga jezera i Pakoštana. Takvo stanje ostat će tijekom čitavog jednog stoljeća, to jest sve do izbijanja novog velikog mletačko-turskog rata (Kandijski rat, 1645.-1669.), tijekom kojega je u sastav mletačkih posjeda u Dalmaciji vraćen dio sjevernodalmatinskoga zaleđa.¹¹ Naposljetku, tek je Morejski rat (1685.-1699.) donio konačno oslobađanje zaleđa od osmanlijske vlasti, čime je okončana višestoljetna apokaliptična etapa iz prošlosti vranskoga kraja.¹²

¹¹ Tijekom Kandijskoga rata oslobođeni su (već u početnim godinama) Novigrad, Tinj, Vrana, Nadin, Obrovac, Karin i Islam). Završetak Kandijskoga rata ipak nije donio očekivano protjerivanje Osmanlija iz zaleđa, jer se mletačka vojska morala povući iz Zemunika i Vrane.

Usporedo s osmanlijskim provalama i zauzimanjem sjevernodalmatinskoga zaleđa odvijali su se tijekom XV. i XVI. stoljeća brojni valovi iseljavanja tamošnjega žiteljstva. Isprva je to bilo premještanje stanovništva s ugroženih pograničnih područja u obližnja, Osmanlijama teško dostupna gradska središta (Zadar, Šibenik). Velik broj žitelja iz seoskoga zaleđa privremeno je utočište nalazio na zadarsko-biogradskom otočju te se - ako su to okolnosti omogućavale - nakon nekog vremena vraćao u matične krajeve. Tako su se, prema pisanju mletačkoga kroničara Marina Sanuda, žitelji sela u Vranskom distriktu, koje su Osmanlije poharali pri provali potkraj 1520. godine, sklonili na susjedno otočje (poglavito na otok Murter). Ondje ih je dočekala oskudica i glad te su se - iako svjesni opasnosti življenja na ratom zahvaćenom području - nastojali što prije vratiti na svoja ognjišta.¹² S vremenom, sukladno osmanlijskom napredavanju diljem zaleđa, sve se više izbjeglica upućuje prema zaštićenijem hrvatskom sjeveru. Mnogi od njih uputit će se preko jadranske obale, pri čemu će Mleci - jedna od najučestalijih destinacija hrvatskih migracija u kasnom srednjem i ranom novom vijeku - imati pretežitu važnost. Iseljenici iz Vrane i s vranskoga područja u tom se kontekstu potpuno uklapaju u nekoć brojnu i društveno djelatnu hrvatsku iseljeničku skupinu u gradu na lagunama. Prema podacima iz arhivskih vrela (ponajprije oporučnih spisa), iseljenici iz Vrane u Mlecima se bilježe od druge polovice XV. stoljeća te kroz cijelo XVI. stoljeće. Oni se najučestalije iseljavaju u metropolu Privrede Republike od tridesetih do pedesetih godina XVI. stoljeća, dakle u razdoblju kad je to područje dospjelo pod osmanlijsku vlast, a pretežit dio starosjedilačkoga žiteljstva bio je prisiljen na izgnanstvo. Ujedno, riječ je o razdoblju tijekom kojega su hrvatska iseljavanja na suprotnu stranu jadranske obale, poglavito u Mletke, postigla svoj vrhunac, te se po toj sastavnici vranski iseljenici potpuno uklapaju u opće pokazatelje onovremenih hrvatskih prekojadranskih migracija. Poput najvećega dijela svojih sunarodnjaka, iseljenici podrijetlom s vranskoga područja pretežito su obitali u istočnom gradskom predjelu Castello - tije-

¹² Podrobnije o mletačko-turskim ratovima na području sjevernodalmatinskog zaleđa vidi: A. de BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Biblioteca di scienze moderne, sv. 134., Milano, 1944.; B. DESNICA, *Istoriya kotarskih uskoka*, sv. I.-II., Beograd, 1950.-1951.; S. M. TRALJIĆ, *Tursko-mletačko susjedstvo na zadarskoj krajini XVII stoljeća*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 4.-5., Zagreb, 1959., str. 409.-424.; isti, *Zadar i turska pozadina od XV do potkraj XIX stoljeća*, *ibid.*, sv. 11.-12., Zadar, 1965., str. 203.-227.; isti, *Tursko-mletačke granice u Dalmaciji u XVI i XVII stoljeću*, *ibid.*, sv. 20., Zadar, 1973., str. 447.-458.; S. ANTOLJAK, *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra*, *ibid.*, sv. 9., Zadar, 1962., str. 55.-115.; A. R. FILIPI, *Biogradsko-vransko primorje u doba turskih ratova*, *ibid.*, sv. 18., Zadar, 1971., str. 503.-596.; G. STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684-1699*, Beograd, 1962.; isti, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd, 1970.; T. RAUKAR - I. PETRICIOLI - F. ŠVELEC - Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, *Prošlost Zadra III.*, Zadar, 1987.; I. ANZULOVIC, *Razgraničenje između mletačke i turske vlasti na zadarskom prostoru 1576. godine, nakon Ciparskog rata*, *Zadarska smotra*, god. XLVII., br. 1.-3., Zadar, 1998., str. 53.-148.; ista, *O opstojnosti hrvatskoga pučanstva sjeverne Dalmacije iz predturskog vremena*, *ibid.*, br. 4.-6., Zadar, 1998., str. 269.-313.; ČORALIĆ 2002., str. 207.-227. Podrobnije o povijesti Vrane i Vranskoga kraja vidi zbornik *Povijest Vrane: političko, kulturno i privredno značenje Vrane kroz stoljeća*, Posebna izdanja Instituta JAZU u Zadru (gl. urednici G. NOVAK i V. MAŠTROVIĆ), Zadar, 1971.

¹³ ... da novembrio in qua molti homeni con le lhoro fameglie e animali in ditto territorio fuzendo tal depredation si feno tragetar sopra le isole dove essendo stati assai morivano da fame e conveneno ritornar ale lhor caze e possessiom (M. SANUDO, *Odnosaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenima priobčeni u izvadkih. Iz rukopisnih ljetopisih Marina Sanuda. Od godine 1496 do 1533*, objelodanio I. KUKULJEVIĆ, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, sv. 8., Zagreb, 1865., str. 95.).

kom više stoljeća središnjoj zoni obitavanja i djelovanja hrvatskih iseljenika.¹⁴ Nešto manje zabilježeni su u drugom rubnom mletačkom gradskom predjelu (Dorso-duro, ponajprije u župi S. Barnaba), stoljećima poznatom kao najučestalijem mjestu stanovanja mletačkih pomoraca i ribara, a u drugim dijelovima grada nalazimo ih samo pojedinačno.¹⁵

Kada je riječ o zanimanjima iseljenika iz Vrane, u primjerima gdje su ona izriječno iskazana, prednjače pomorci (mornari i barikarioli), a pojedinačno se zapažaju i obrtnici, duhovne osobe (svećenici) i – kada je riječ o ženama – kućna posluša.¹⁶ Osim admirala Ivana Vrane, koji se zasigurno ne može uspoređivati s prosječnim hrvatskim iseljenikom u gradu na lagunama te čiji su društveni i imovni status bili nedostižni najvećem dijelu iseljenih našijenaca, vranski se iseljenici prema svojim gospodarskim mogućnostima i oblicima poslovanja mogu pribrojiti najbrojnijoj skupini mletačkoga žiteljstva – građanima nižeg i srednjeg imovnog statusa. Zanimljivo je, također, napomenuti da se niz vranskih iseljenika – bez obzira na njihove tadašnje imovne mogućnosti – navodi s oznakom (*ser*), koja nedvojbeno upućuje na njihovo plemićko podrijetlo.¹⁷ Taj podatak zorno posvjedočuje nekadašnju društvenu strukturu Vrane i vranskoga područja, koja upravo tijekom XVI. stoljeća proživljava svoje najteže i demografskim preobrazbama najburnije razdoblje.

U ostalim sastavnicama iz svakodnevlja vranskih iseljenika u Mlecima također je razvidna njihova puna uklopljenost u novu sredinu obitavanja i djelovanja, ali i – što je obilježje sveukupne hrvatske dijaspore toga doba – neprijeporna i vrelima dobro posvjedočena povezanost sa sunarodnjacima iz raznih hrvatskih krajeva (brakovi sa sunarodnjacima, oporučne ostavštine, imenovanja izvršitelja oporuke i svjedočenja u njima). Svi navedeni pokazatelji, ovdje izrečeni tek u sažetim crtama, posvjedočuju da se iseljenici s područja Vrane mogu držati sastavnim dijelom brojne i društvenim aktivnostima djelatne hrvatske zajednice u Mlecima. Mnogi od njih, kako izvori kazuju, u gradu na lagunama ponajprije su se bavili pomorskom djelatnošću, zanimanjem tradicionalnim za hrvatsko priobalje. Ivan Vrana, admiral mletačke ratne flote u Lepantskome boju, i zasigurno najpoznatiji vranski iseljenik u XVI. stoljeću, u svojoj je vojno-pomorskoj karijeri dosegao iznimne, najviše časti. Njegovim živo-

¹⁴ Primjerice: Cecilia uxor ser Michaelis de Laurana de confinio S. Antonin (ASV, NT, b. 958., br. 138., 8. III. 1515.); Iulia filia ser Luce della Vrana de contrada S. Trinità (NT, b. 967., br. 186., 31. III. 1528.); Anna relicta condam Zorzi Vrana del confin de S. Martino (NT, b. 577., br. 36., 23. X. 1532.); Stana relicta ser Nicolai de la Vrana de confinio S. Pietro di Castello (NT, b. 127., br. 795., 13. II. 1536.).

¹⁵ Primjerice: Pasqualina uxor ser Petri de Laurana de confinio S. Barnaba (ASV, NT, b. 337., br. 130., 1443.); Anna uxor Georgii della Vrana de confinio S. Barnaba (NT, b. 968., br. 504., 2. X. 1505.); Ruosa consorte del Jacomo della Vrana de S. Hieremia (NT, b. 389., br. 1046., 6. X. 1547.); Lucia Milenovich condam Greguol della Vrana della contrada S. Jacomo dell'Orio (NT, b. 781., br. 476., 27. XII. 1554.).

¹⁶ Primjerice: Ser Michael de Laurana marinaro (ASV, NT, b. 958., br. 138., 8. III. 1515.); Luca della Vrana mariner (NT, b. 63., br. 9., 24. XI. 1524.); Vido da Vrana condam Luca Bruschovich barcarol al traghetto de S. Marco (NT, b. 208., br. 218., 5. IX. 1539.); Jacomo della Vrana barcarol al traghetto de S. Hieremia (NT, b. 389., br. 1046., 6. X. 1547.); Prete Gregorio Vrana (NT, b. 967., br. 186., 31. III. 1528.); Paulus de Laurana sutor (NT, b. 1084., br. 204., 9. I. 1557.); Lucia Milenovich condam Greguol della Vrana massera in casa de Zuane Negro mercante tedesco (NT, b. 781., br. 476., 27. XII. 1554.).

¹⁷ Primjerice: Ser Petro de Laurana (ASV, NT, b. 337., br. 130., 1443.); Ser Michael de Laurana (NT, b. 958., br. 138., 8. III. 1515.); Ser Luca della Vrana (NT, b. 957., br. 186., 31. III. 1528.); Ser Nicolao de la Vrana (NT, b. 127., br. 795., 13. II. 1536.).

topisom, o kojemu nema prethodnih saznanja iz hrvatske historiografije, bavit ćemo se u sljedećim cjelinama ovoga priloga.

Admiral na »Galera generalizia«

Ivan iz Vrane, sin pokojnoga Marka, obnašao je – kako svjedoči podatak iz njegova oporučnog spisa i natpisa na oltaru u crkvi S. Giuseppe – službu admirala (*ammiraglio*) u mletačkoj ratnoj floti u vrijeme Lepantske bitke. Služba i čin admirala u mletačkoj su se mornarici u XV. i XVI. stoljeću držali jednima od najprestižnijih. Trogirski humanist Koriolan Cipiko (1425.-1493.), soprakomit trogirске ratne galije u vojnim djelovanjima Mletačke Republike na području od Albanije do grčkoga otočja (1470.-1474.), u svojim pomorskim memoarima *Petri Mocenici imperatoris gesta* izrijeком definira taj prevažni čin – “zapovjednika brodovlja kojega u običnom govoru zovemo i admiral”. Nadalje, nastavlja Cipiko, “njegova je dužnost da upravlja smjerom plovidbe, da sudi pomorskoj pješadiji i da kažnjava za lake prekršaje”.¹⁸

Podrobnu definiciju čina admirala bilježi i opsežan pregled povijesti mletačke mornarice Maria Nani Moceniga *Storia della marina veneziana: da Lepanto alla caduta della Repubblica* (Venezia, 1935., str. 30.-31.). Autor ove odavno napisane, ali i danas vrlo uporabljive i pregledne monografije, admiralom naziva zapovjednika u sustavu mletačke “lake mornarice” (*armata sottile*). Admiral je bio stacioniran isključivo na glavnom, zapovjednom brodu (na ratnoj galiji određenoj za vrhovnog vojnog zapovjednika, zvanog *Capitana* ili *Galera generalizia*); nadređen je zapovjednicima svih drugih brodova u floti (soprakomitima), a po činu i zapovjednoj moći i odgovornosti iznad njega je samo vrhovni zapovjednik mora (*Capo da Mar, Capitano Generale all'Armata Veneziana*). Čin admirala mogao se steći tek nakon deset godina službe u ratnoj floti, a birala ga je prema strogim kriterijima mletačka magistratura *Provveditori all'Armar* između zapovjednika pojedinih brodova odnosno između soprakomita. Prema Mocenigu, admiral je nadgledao i koordinirao položaj i kretanje sveukupnog brodovlja; u luci je rukovodio smještajem i privezom brodovlja, a u mirodopskim je uvjetima upravljao svim pojedinostima glede borbene pripravnosti posada, kao i glede popravka i opskrbe brodova. Kao jedan od vodećih mornaričkih časnika imao je plaću 72 dukata mjesečno (usporedbe radi, vrhovni zapovjednik – *Capitano Generale* imao je 250 dukata, a soprakomit 60 dukata mjesečno).

U Lepantskoj je bitci Ivan Vrana djelovao kao admiral na galiji vrhovnog mletačkog zapovjednika mora Sebastiana Veniera.¹⁹ U borbenom rasporedu kršćanskih gali-

¹⁸ K. CIPIKO, *O Azijskom ratu* (preveo i uredio V. GLIGO), Split, 1977., str. 63. (hrvatski preijevod) i 149. (latinski izvornik).

¹⁹ Sebastiano Venier (1496.-1578.) odvjetaк je mletačke duždevske obitelji. Od rane je mladosti bio intenzivno uključen u politički život Mletačke Republike: 1562. načelnik je Brescije, a 1566. Verone; potom je obnašao dužnosti u državnim magistraturama Avogaria di Comun, Savii Grandi, Provveditori alle fortezze, a 1570. izabran je za prokuratora Sv. Marka. Povjesničari mu pripisuju iznimnu ulogu u pobjedi kršćanske flote kod Lepanta. Mletačkim je duždem postao 1577. godine. Za njegova kratkog vladanja zabilježen je posljednji veliki požar u Duždevoj palači, koji je također oštetiо baziliku S. Marco. Pokopan je u crkvi S. Maria degli Angeli na otoku Muranu, a 1907. njegovi su posmrtni ostaci svečano preneseni u dominikansku baziliku SS. Giovanni e Paolo. Podrobnije vidi: P. MOLMENTI, nav. dj.; G. LORENZETTI, nav. dj., str. 348.; A. DA MOSTO, *I dogi di Venezia*, Firenze – Milano, 2003., str. 287.-297.; I. CACCIAVILLANI, nav. dj., str. 158.-159. Usporedi i natuknicu M. BRUNETTIJA u *Enciclopedia Italiana*, sv. XXXV., Roma, 1937., str. 118.

ja, razvidnom (iako shematskom i pojednostavljenom) na nizu grafika koje uprizoruju Lepantsku bitku, *Capitana Sebastiana Veniera*, na kojoj je zapovijedao i Ivan Vrana, nalazila se na počasnom mjestu, prva lijevo do galije vrhovnoga zapovjednika sveukupne kršćanske flote Don Juana Austrijskog. Ispred toga dijela mornarice, kako je razvidno na istim grafičkim prikazima, kao i na reljefu oltara koji je Ivan Vrana dao podignuti u crkvi S. Giuseppe, bile su raspoređene mletačke galijace (*galeazze*) – šest velikih udarnih brodova, predvodnica kršćanskih snaga u srazu s osmanlijskom mornaricom.²⁰

Ivan Vrana bio je, kako pobjedonosnim riječima posvjedočuje u tekstu natpisa na oltaru u crkvi S. Giuseppe (*Nakon što su suzbili tursku flotu kod Ehinada, kao pobjednici su se vratili u Veneciju admiral flote Sebastianus Venier, admiral Ivan Vrana i pribavili triumf Nona Oktobra 1571.*), dozapovjednik ratnoga brodovlja najveće pomorske sile u Svetoj ligi – Mletačke Republike. Na istome brodu iznimnu su čast imali i Hrvati iz bokeljskoga Perasta – počasna straža i zastavnici stijega Privedre Republike.

Nakon Lepantske bitke Ivan Vrana vratio se u Mletke, grad u kojemu je živio i prije Ciparskoga rata. Mjesto njegova pobližeg obitavanja bila je župa S. Pietro di Castello – četvrt u kojoj je tijekom svih prošlih stoljeća zabilježena najučestalija koncentracija naseljavanja Hrvata.²¹ U istome se *sestieru* i župi nalazila i već spomenuta crkva S. Giuseppe²², mjesto koje je vranski ratnik odabrao za svoje posljednje počivalište. Oltar u rečenoj crkvi, kao i grobnicu za sebe i svoju obitelj, Ivan Vrana podigao je ubrzo nakon povratka s pobjedonosnog Lepantskog boja, svakako prije 1575. godine, kad je zabilježen admiralov iskaz posljednje volje.

Oporučni spis

Oporuka *ammiraglia* Ivana Vrane napisana je 30. rujna 1575. i pohranjena je u fondu Spisa bilježničkih oporuka u Državnom arhivu u Mlecima.²³ Iz opsegom ne odveć duge oporuke doznajemo, prema podatku iz uvoda, da je Ivan Vranjanin (*olim ami-*

²⁰ Galijaca je ratni brod na vesla, u uporabi od XIV. do XVII. stoljeća. Duži je i širi od galije, visokih bokova i nižeg kaštela, sa po ti jarbola s latinskim jederima. Veslači (do pedeset dugih i teških vesala) na galijacama bili su zaštićeni palubom. Galijaca je obično imala oko trideset topova i 16 bacača kamena na palubi. Drži se prijelaznim tipom broda između galije i linijskoga broda. U mirodopsko vrijeme nalik je koki. (*Pomorska enciklopedija*, sv. II., Zagreb, 1975., str. 508., tekst: P. MARDEŠIĆ).

²¹ Naspram crkvi S. Giuseppe, preko puta istoimenoga kanala (Rio S. Giuseppe), smješten je niz manjih ulica, nekadašnjih trgova (*corte*), koji su svoje ime stekli po nekoć brojnoj i upravo ondje dominantnoj skupini hrvatskih iseljenika i njezinih zaslužnih pojedinaca (*Corte Piero di Lesina, Corte Solta, Corte Sabbioncella*). Usporedi: L. ČORALIĆ, Od hrvatske obale do dubrovačke ulice: hrvatski prinosi mletačkoj toponomastici, *Kolo*. Časopis Matice hrvatske, god. VIII., br. 4., Zagreb, 1998., str. 61.-69.; ČORALIĆ 2001., str. 116.-118.; L. ČORALIĆ, *Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi*, Zagreb, 2003. (dalje: ČORALIĆ 2003.), str. 213.-226.

²² Crkva S. Giuseppe (S. Iseppo) podignuta je u prvoj polovici XVI. stoljeća u predjelu Castello. Pripadala je augustinskim, a kasnije salezijanskim redovnicama. U doba francuske uprave nad Mlecima dio samostanskog zdanja konfisciran je i danas je u njemu sjedište Instituta za nautiku "Sebastiano Venier". Usporedi: F. CORNARO, *Ecclesiae venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae ac in decades distributae*, sv. VI., Venezia, 1749., str. 279.-292.; U. FRANZOI – D. Di STEFANO, *Le Chiese di Venezia*, Venezia, 1976., str. 515.-516.; G. LORENZETTI, nav. dj., str. 302.-303.; S. SPONZA, nav. dj., str. 22.-31.; G. TASSINI, *Curiosità veneziane ovvero Origini delle denominazioni stradali di Venezia*, Venezia, 1990., str. 307.-308.; P. RIZZO, nav. dj.; C. C. WILSON, nav. dj.

²³ ASV, NT, b. 658., br. 484., 30. IX. 1575.

raglio della Illustrissima armata della Serenissima Signoria di Venezia) obitavao u istočnom gradskom predjelu Castello, u župi S. Pietro di Castello. Prvi dio oporuke odnosi se na određivanje mjesta pokopa, pojedinosti pri pogrebnim običajima i na legate upućene vjerskim ustanovama. Za mjesto svojega posljednjega počivališta određuje grobnicu, otprije podignutu, u crkvi S. Giuseppe, ispred oltara koji je osobno dao podići (*nella mia archa in chiesa di S. Iseppo avanti al mio altare*). Kao pratnju koja će sudjelovati pri pogrebu, admiral Ivan određuje pripadnike bratovštine mornara (*Scuola dei marinai*)²⁴, kojoj je za života i sam pripadao. Bratimi će, prema Ivanovoj oporučnoj odredbi, nositi čak sto zublji, koje neka nakon pogreba ostanu u vlasništvu te bratovštine (*accompagnato da marinai con 100 torzi de lire 6 l'uno, li quali trozi voglio remaghino alla fraterna dei marinai*). Istoj bratovštini daruje, za udaju djevojaka iz siromašnijih bratimskih obitelji, znatnu svotu od 200 dukata, a redovnicama samostana S. Giuseppe namjenjuje sto dukata. Nemale novčane iznose (po sto dukata) Ivan iz Vrane namjenjuje i brojnim mletačkim hospitalima, mahom onima koji su bili najpoznatiji i stoga i najčešće obdarivani u oporučnim spisima mletačkih žitelja (hospitali SS. Giovanni e Paolo, *degli Incurabili*, Madonna della Pietà, Ospizio delle Convertite i Conservatorio delle Zitelle). Obračenicima (*catecumeni*), štíćenicima mletačkog Zavoda za obraćenike, također daruje istu svotu, a za *altri poveri di contrada* dariva pedeset dukata. Kada je riječ o ostavštinama vezanim uz crkvene ustanove, Ivan Vranjanin tri stotine dukata od svojih prihoda namjenjuje za služenje misa zadušnica (u spomen na njega i druge njegove pokojnike) u spomenutoj crkvi S. Giuseppe. Mise će se četiri puta tjedno služiti ispred oltara koji je osobno dao podići, a isprva želi da ih služi njegov nećak, svećenik Pavao.²⁵

Drugi se dio Ivanovih oporučnih odredbi odnosi na najbliže članove obitelji. Supruga Klara imenovana je jedinom izvršiteljicom (*commissaria*) njegovih oporučnih legata toga uglednog i imućnog Vranjanina te je ujedno i jedina i glavna nasljednica svih njegovih dobara (osim onih koji su prethodno namijenjeni crkvenim ustanovama). Supruzi ostavlja na slobodnu prosudbu da sama izabere zastupnike (prokurore) koji će joj pomoći pri naplati svih preostalih Ivanovih potraživanja od države (*il tratto de mio e il reddito che ho con la Serenissima*). Ivan Vranjanin određuje da se stečeni prihodi, već postojeći te oni koji će se naknadno namaknuti, ulože (na ime glavne nasljednice) u neki stabilan fond odnosno u državni depozit (*Zeccha*), a njegove će redovite godišnje dobiti koristiti isključivo njegova supruga. Kada je riječ o drugim članovima obitelji i rodbine, Ivan Vranjanin spominje kćeri (ne navodeći ih poimenično) svojeg šogora (*cognato*) Marka te svakoj dariva po sto dukata *per il suo maridare*. Nadalje, po dvadeset dukata za istu svrhu (miraz) namjenjuje Anzoli i Prudenciji, kćerima svojega rođaka (*parente*) Ivana (*Zuane Craina*). Kao imućni mletački građanin, Ivan je Vranjanin u svojem domu imao i kućnu posluhu. Izrijekom se spominje služavka (*massera*) Menega s Cipra, kojoj – također za mi-

²⁴ Bratovština mornara utemeljena je u drugoj polovici XV. stoljeća, zajedno s pripadajućim hospitalom, u predjelu Castello, uz već postojeću crkvu S. Antonio. Članstvo bratovštine nemalim su dijelom činili upravo hrvatski iseljenici, zaposleni kao mornari na mletačkim vojnim i trgovačkim galijama. Usporedi: C. A. LEVI, *Notizie storiche di alcune antiche scuole d'arte e mestieri scomparse e esistenti ancora in Venezia*, Venezia, 1895., str. 28.-29.

²⁵ *Voglio che sia investido in zeccha al miglior deposito si ritrovera ducati 300 una mansionaria al mio altare de S. Iseppo con obligando celebrar quatro giorni alla setimana la santa messa per l'anima mea et de miei defonti et voglio sia ufficiato de prete Paolo mio nipote.*

raz – ostavlja nemalih pedeset dukata. U završnom dijelu svojega posljednjeg iskaza volja, Ivan Vranjanin spominje i kćer Medeju koja (zajedno sa svojim potomstvom) nakon Klarine smrti postaje glavnom nasljednicom sveukupne imovine. Ako Medea ostane bez potomaka, sva rečena dobra pripadaju ženinoj braći, Ivanovim šogorima Marku i Aleksandru. Iznimka je Ivanova kuća, smještena nedaleko od crkve S. Giuseppe, koja se poslije Klarine smrti dariva samostanu S. Giuseppe. Naposljetku, kao svjedoci pri sastavljanju oporučnog iskaza admirala Ivana navedeni su Giuliano de Vittoria, kanonik pri Kaptolu crkve S. Antonio u Castellu te trgovac Carlo Ragazzola, također stanovnik predjela Castello (uz Rio del Castello). Potpisima svjedoka ujedno i završava ovaj oporučni spis, bez podatka o otvaranju oporuke i ubilježbe datuma oporučiteljeve smrti.

Oltar u crkvi S. Giuseppe

O Ivanu Vranjaninu historiografija nije kazala mnogo. Ipak, oltar koji je taj iznimni hrvatski vojskovođa dao podići u crkvi koju je odabrao za svoje i posljednje počivalište članova svoje obitelji, rječito je i zorno posvjedočenje njegove iznimnosti, teško usporedive s bilo kojim drugim hrvatskim iseljenikom u gradu na lagunama. Oltar je, možemo to s punom sigurnošću vjerovati, podignut između listopada 1571. godine (vrijeme odigravanja Lepantske bitke) i sredine srpnja 1574., od kada datira obiteljska grobnica smještena podno oltara.²⁶

Kameni oltar (građen od istarskoga kamena) Ivana Vrane smješten je u lađi lijevo od glavnoga svetišta crkve S. Giuseppe. To je jednostavni oltar arhitektonskoga tipa. Sastoji se od stipesa s predoltarnikom uzdignutim na dvije stube u donjem dijelu te predele i retabla sa središnjom kamenom oltarnom palom u gornjem dijelu cjeline. S lijeve i desne strane stipesa postavljena je ogradica s kamenim stupićima sastavljenim od balustrada. Oltarnu palu uokviruju s lijeve i desne strane kanelirani pozlaćeni korintski stupovi. Kamena atika izvedena je u obliku trokutastog zabata na kojem su smještene tri muške staračke bradate proročke figure koje u ruci drže vrpce s natpisima. Na kamenoj oltarnoj pali isklesan je prikaz Svete Obitelji sa Sv. Ivanom Kristiteljem. Marija je prikazana u visokom reljefu kako kleči sklopljenih ruku na prsima i klanja se malom tek rođenom Djetetu. Lijevo od nje, također prikazan u visokom reljefu, stojeći je lik polunagog bradatog Sv. Ivana Krsitelja, odjevenog u kostrijet, a koji u lijevoj ruci drži zlatnu vrpču s natpisom:

ECCE AGNUS DEI QVI TOLIT PECCATA MVNDI [Evo jaganjca Božjeg, koji oduzima grijeha svijeta].²⁷

Dijete griju svojim dahom magarac i vol. S desne strane u visokom reljefu isklesan je starački stojeći lik Sv. Josipa. Stil kojim su isklesane te figure snažno podsjeća na način izražavanja slavni mletačkih kipara Jacopa Sansovina i Alessandra Vittorie. U po-

²⁶ U literaturi o ovom oltaru nalazimo različite datacije. A. BACCHI datira ga u 1571. godinu, u skladu s natpisom isklesanim na oltaru. On navodi da je nastao kao izraz zavjeta (*in seguito a un voto*) poslije Lepantske bitke (A. BACCHI, nav. dj., str. 731.). C. C. WILSON i zavjetni Vranin oltar i mramorni reljef Porodjenja, koji se na njemu nalazi, datira u posljednja desetljeća XVI. stoljeća (C. C. WILSON, nav. dj., str. 309.). Nama se čini da bi najlogičnije bilo Vranin oltar datirati u razdoblje između listopada 1571. godine (kada se zbila Lepantska bitka) i sredine srpnja 1574. godine, od kada datira obiteljska grobnica smještena podno oltara.

²⁷ Iv 1, 29.

zadini, iza magarca i vola, prikazana je betlehemska kućica (jaslice). Iz nje proviruje dopojasno prikazani bradati muškarac snažnih golih mišica u zreim odnosno starijim godinama. Odjeća njegova vidljiva gornjega dijela tijela dana je u naznakama, pa je teško po njoj identificirati lik. Valja spomenuti da su povjesničari umjetnosti koji su se dosada bavili tim reljefom u ovom liku prepoznali pastira i na osnovi te činjenice cijeli reljef identificirali kao prikaz Porodjenja s pastirima.²⁸

Postavlja se pitanje je li možda kipar u ovom bradatim liku isklesao lik Ivana Vranjanina. Naime, poznato je mnogo prikaza tema Svete Obitelji, Poklonstva kraljeva i Poklonstva pastira (i drugih motiva iz Kristova djetinjstva) u renesansnoj i kasno-renesansnoj umjetnosti (posebice u slikarstvu) u kojima su uključeni portreti donatora. U mnogim od tih prikaza donatori su smješteni u jaslicama ili pored jaslica i otamo promatraju sveti događaj Kristova rođenja. Nažalost, nije nam poznat nijedan portret Ivana Vrane te se stoga zasada na temelju komparativne analize ne može dokazati ova hipoteza.

Na gornjoj polovici oltarne pale prikazani su anđeli koji lebde nad oblacima. Nekoliko anđela svira glazbala, a četvorica u ruci drže zlatne vrpce na kojima su ispisani sljedeći natpisi (slijeva nadesno):

1. *GLORIA IN ALTISSIMIS DEI* [Slava na visinama Bogu];²⁹ 2. *ABLATVM EST SCEPTRVM DE IVDAS* [Oduzeto je žezlo Judi];³⁰ 3. *DEDI TE IN LUCEM GENTIVM* [Dao sam te za svijetlo naroda];³¹ 4. *VENIT QVI MITTENDVS ERAT* [Došao je koji je bio poslan].³² Na vrhu kamene pale, a posred zabata atike, smještena je pozlaćena skulptura anđela. U dnu reljefa uklesano je kiparevo ime: *DOMINICVS DE SALDIO F.(ecit)*.

Na donjem rubu retabla proteže se natpis pisan kapitalom, sadržaj kojega podsjeća na veliku kršćansku pobjedu kod Lepanta (7. X. 1571.), ali i na iznimnu ulogu Ivana Vrane:

CLASSE TURCICA AD ECHINADES OBRUTA VICTORES VENIETAS REDIERVNT CL[ASSIS] AR[MIRATU]S SEBASTIANUS VENERIVS VEN[ETUS]. IOHANNES VRANA ARMIRA[TUS] AC TRIOMPHVM ADPORTARVNT NONIS OCTOBR[IS] MDLXXI

[Nakon što su suzbili tursku flotu kod Ehinada, kao pobjednici su se vratili u Veneciju admiral flote Sebastianus Venier, admiral Ivan Vrana i pribavili triumf Nona Oktobra 1571.].

Na postoljima (plintama) stupova, na lijevoj i desnoj strani predele oltara, isklesana su dva istovjetna grba u obliku štita, vjerojatno upravo Ivana Vranjanina. U sredini grba odnosno štita petorokutni je cvijet, izvana obrubljen dekorativnim motivima.

²⁸ A. BACCHI, nav. dj.; C. C. WILSON, nav. dj.

²⁹ Lk 2, 14.

³⁰ Približan citat iz Post 49, 10. Točni citat: ... *non auferetur sceptrum de Iuda* ... [neće se oduzeti žezlo od Jude].

³¹ Iz 49,6.

³² Približan citat iz Post 49, 10. Točni citat: ... *donec veniat qui mittendus est* ... [dok ne dođe onaj koji će biti poslan].

Na vrhu je glava Gorgone, s njezine su lijeve i desne strane glave boga mora (Neptuna) s otvorenim ustima prema kojima su usmjerene morske zmije.³³

Na srednjem polju predele isklesane su tri mletačke lađe, dva galijuna i jedna galija.³⁴ Možemo pretpostaviti da su one dio mletačke ratne flote kojom je u Lepantskoj bitci rukovodio upravo ovaj ugledni mletački admiral. Moguće je da središnja galija uprizoruje upravo *capitanu* - admiralski brod mletačkog vrhovnog zapovjednika Sebastiana Veniera (na kojem je admiralom bio Ivan Vrana), koji se nalazio u borbenom rasporedu lijevo od broda vrhovnog zapovjednika Don Juana Austrijskog.

Na predoltarniku oltara nalazi se polikromirani prikaz scene iz Lepantske bitke. Riječ je o prikazu borbenog rasporeda brodova, u kojem je u središtu smješteno šest mletačkih galijaca (*galeazze*), predvodnih brodova u kršćanskoj mornarici. Sjetimo se, kršćanska flota brojila je 214 galija, od toga 109 mletačkih galija i 6 mletačkih galijaca. Za ovaj shematski prikaz, koji ne teži cjelovitosti uprizorenja sveukupnog omjera snaga sukobljenih mornarica, pretpostavljamo da nastoji – pojednostavljeno – predstaviti glavno mletačko brodovlje, zapovjedne lađe drugih kršćanskih država te u promatrača stvoriti opći dojam o odnosu snaga upravo prije početka bitke.

Poznato je nekoliko prikaza (bakroreza i slika) koji uprizoruju raspored sukobljenih strana uoči početka bitke ili pak daju shematski prikaz borbenog rasporeda kršćanske flote u različitim fazama bitke. Najveći broj grafičkih listova, načinjenih povodom kršćanske pobjede kod Lepanta, otisnut je u Mlecima. Njihova je najčešća tema bila prikaz položaja sučeljenih mornarica ispred zaljeva ili prikaz rasporeda brodova uoči bitke, ili pak sam tijek borbe. Dokumentarna vrijednost tih listova nije velika, jer su uglavnom nastali prema kazivanjima očevidaca, i jer se podaci u njima katkada razlikuju. Ipak, oni su važna posvjedočenja toga velikoga događanja, a danas su nam zanimljivi i kao preteče modernog ratnog izvještavanja slikom. Reljef na oltaru Ivana Vrane uvelike, iako shematski, slijedi neke tada u Mlecima vrlo raširene grafičke listove, kojima je središnji motiv borbeni raspored sukobljenih galija uoči početka bitke.³⁵ Stoga je ovaj prikaz ujedno i dragocjen likovnoumjetnički povijesni izvor za istraživače Lepantske bitke.

Autor oltara cijenjeni je graditelj, kipar i klesar Domenico Grazioli iz gradića Salò kraj Brescije. Formirao se u radionici svog oca, kipara, klesara i protomajstora Pietra Graziolija. Bio je vezan s krugom Jacopa Sansovina, s kojim je surađivao na Scala dei Giganti u Duždevoj palači.³⁶ Radio je na komemorativnoj skulpturi mletačkoga admirala Vincenza Cappella (umro 1541.).³⁷ Riječ je o skulpturi (crtež se pripisuje Sansovinu) koja je bila namijenjena portalu fasade crkve S. Maria Formosa u

³³ Opis ovoga grba, kao i sljedećih grbova koje spominjemo u radu, dugujemo stručnoj ekspertizi dr. sc. Ante Gulina iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zagrebu te mu ovom prigodom zahvaljujemo na pomoći.

³⁴ Stručnu pomoć pri utvrđivanju vrste brodovlja prikazanog na ovome dijelu oltara pružio nam je prof. dr. Mithad Kozličić sa Sveučilišta u Zadru te mu se ovom prigodom zahvaljujemo.

³⁵ Reprodukcijske niza onodobnih grafičkih listova usporedi u prethodno navedenoj literaturi o Lepantskoj bitci (napose vidi zbornik *Lepantska bitka: udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine*, Zadar, 1974., monografiju I. CACCIAVILLANIJA te rad M. PELCA).

³⁶ A. BACCHI, nav. dj., str. 731.

³⁷ T. MARTIN, *Alessandro Vittoria and the portrait bust in Renaissance Venice*, Oxford 1998., str. 40.; A. BACCHI, nav. dj., str. 731.

Mlecima. Zanimljivo je usporediti tu skulpturu s Vraninim oltarom iz crkve S. Giuseppe. U gornjem dijelu kompozicije dva su stupa jonskog reda koji nose trabeaciju, a u donjem se dijelu nalazi sarkofag na kojem je smješten kameni portret admira-la Cappella. Na trabeaciji je isklesan dekorativni friz sa školjkama, brodovima i dupinima.³⁸

Ovdje je osobito vrijedno spomenuti da je Domenicov otac, Pietro Grazioli, kao klesarski majstor djelatatan u Mlecima od oko tridesetih godina XVI. stoljeća te da je 1551. godine za hrvatsku bratovštinu Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (*Scuola degli Schiavoni*) načinio (na njezinu pročelju) reljef s prikazom Sv. Jurja kako ubija zmaja.³⁹ Taj nam podatak, iako posredan, pokazuje kako je mletački admiral Ivan Vrana mogao upoznati klesarsku obitelj Grazioli. Djelatatan u Mlecima i u desetljećima koja su prethodila ratnim događanjima u Ciparskom ratu, Vrana je zasigurno (iako o tome nemamo konkretnih saznanja) kao ugledan član hrvatske zajednice i njezine nacionalne bratovštine, upravo u doba kada je ona postizala puni prosperitet (1551. godine i formalno se odvaja od crkve S. Giovanni del Tempio i podiže svoje samostalno sjedište), imao važnu ulogu u njezinu djelovanju. Moguće je da je upravo tada Ivan Vrana upoznao obitelj Grazioli (Pietra i njegova sina Domenica) te poslije puna dva desetljeća, nakon povratka s grčke pomorske vojne, zatražio kiparski rad tada djelatnoga Domenica.

Zanimljivo je ikonografiju Vranina oltara promotriti u kontekstu ikonografije koja se razvijala u kršćanskim zemljama saveznicama nakon Lepantske pobjede. Trijumf kršćanskih saveznika kod Lepanta bio je omiljena umjetnička tema od 1571. godine do Kandijskoga rata. Njezin odjek može se pratiti od povijesnih umjetničkih prizora (slika, grafika) koje su prikazivale bitku, preko komemorativnih portreta glavnih aktera bitke do različitih sakralnih kompozicija. Među sakralnim kompozicijama najčešće su bile one na kojima su u okviru sakralnog prizora bili naslikani kršćanski saveznički vladari i vojskovođe. Ti se likovi pojavljuju na slikama koje prikazuju Uzne-

³⁸ P. MOLMENTI, nav. dj., str. 136.; G. LORENZETTI, nav. dj., str. 302., 379.; *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. 59., Roma, 2002., str. 21. (tekst: L. FINOCCHI GHERSI); P. RIZZO, nav. dj., str. 23.

³⁹ Pietro Grazioli da Salò, sin Lorenza, učenik je Jacopa Sansovina i sljedbenik njegova graditeljskog i kiparskog stila. Isprva djeluje na ukrašavanju dijela Duždeve palače naspram Piazzette. Oko 1538. vjerojatno je sudjelovao na izradbi kiparskih ukrasa na Libreria Marciana; 1534.-1535. djeluje, zajedno s Daneseom Cattaneom, na ukrašavanju Sala della Bussola i Sala dei Tre Capi u Duždevoj palači. Radio je i na ukrašavanju grobnice mletačkoga admirala Alessandra Contarinija (u bazilici Sv. Ante u Padovi), zatim u palači Camillo Trevisan na Muranu. Ovdje valja istaknuti da je Pietro, suradnik Alessandra Vittorije pri ukrašavanju Contarinijeve grobnice u Padovi (1557. godine), radio na frizu (koji se nalazi na bazi istoga spomenika) s prikazom brodova u reljefu. Po obradbi motiva reljefi na Vraninom spomeniku podsjećaju na prikaze s Contarinijeve grobnice. Svoje klesarsko iskustvo Pietro je zasigurno prenio na sina Domenica, koji je neka rješenja za prikaz borbenih galija u Lepantskoj bitci mogao vidjeti na Contarinijevu nadgrobnom spomeniku u Padovi. Pietro Grazioli umro je 1561. godine. Podrobnije vidi: M. ROSSI, Alexander Victoria / Faber Fortunae suae, u katalogu: *La bellissima maniera: Alessandro Vittoria e la scultura veneta del Cinquecento*, Castello del Buonconsiglio Trento, 26 giugno – 26 settembre 1999, str. 169., slika br. 7. U istom katalogu vidi i prilog V. J. AVERY, La botega di Alessandro Vittoria (str. 131., 135.). Usporedi i: G. LORENZETTI, nav. dj., str. 187., 235., 262., 366., 467.; *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. 59., Roma, 2002., str. 19.-21. (tekst: L. FINOCCHI GHERSI). O ugovoru Pietra Graziolija s hrvatskom bratovštinom, kao i o reljefu na pročelju sjedišta hrvatske udruge vidi: G. PEROCCO, *Carpaccio nella Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni*, Venezia, 1964., str. 224.-225.; ĆORALIĆ 2003., str. 169., 208.-209.

senje, Gospu od Ružarija, Gospu od Karmela, Loretsku Gospu, Obrezanje, Raspetog Krista i Ime Isusovo. Slična komemorativna ikonografija može se pratiti od Španjolske i Mletaka, preko Toscanne, Parme, Piacenze, Piemonta, Napulja, Malte, Istre i Dalmacije. Najviše ih je posvećeno Bogorodici. Naime, nakon 1572. godine konstituira se *Commemoratio Beatae Mariae Virginis de Victoria* kao zahvala Mariji za pobjedu u bitci pod Lepantom. Papa Pio V. daje Mariji naziv Pomoćnice kršćana. Nadalje, dio komemorativnih sakralnih slika posvećen je Kristu. U kršćanskoj vojnoj ekspediciji 1571. godine glavnu lađu papinskoga brodovlja pratili su kapucini. Priča kaže da je kapucin fra Anselmo da Pietramolara za vrijeme bitke držao u ruci mjedeni križ, kojim su kasnije pripisali čudesnu moć. Ako promotrimo Vranin oltar u tom kontekstu, zaključit ćemo da nisu slučajno na kamenoj oltarnoj pali naglašeni likovi Bogorodice i Krista. Kristu je dana posebna pažnja kroz natpise koje u rukama drže anđeli i proroci. Oltar Ivana Vrane, datiran između 1571. i 1574. godine, bio bi jedan od najranijih zavjetnih prikaza vezanih uz čašćenje Lepantske pobjede.

Objašnjenje zašto je izabrana tema Svete Obitelji za središnji motiv na retablu nalazi se u spomenutom članku C. C. Wilson. U XVI. stoljeću razvilo se čašćenje Sv. Josipa kao svetca-mirotvorca i vodeće ličnosti "Vojujuće crkve" na zemlji.⁴⁰ U lipnju 1512., nakon krvave bitke kod Ravenne u vrijeme Rata Cambrajske lige, podigla je mletačka vlast crkvu *S. Giuseppe in Castello*. Dana 24. veljače 1530. osnovana je pri istoj crkvi *Scuola di S. Giuseppe*. Crkva je do početka XVII. stoljeća (do smrti dužda Marina Grimanija) bila opremana zahvaljujući prilozima uglednih mletačkih obitelji Bon, Grimani te drugih građana, trgovaca i obrtnika koji su bili članovi bratovštine. Oni su vjerovali u čudesni zagovor i zaštitu Sv. Josipa, tj. da on može pomoći Republici u vremenima nevolje i posredovati za svoje vjernike na nebu.⁴¹ Zanimljivo je spomenuti da je u crkvi pokopan i dužd Marino Grimani (koji se navodi kao jedan od vodećih patrona crkve) i njegova supruga, *dogaressa* Morosina Morosini.

C. C. Wilson navodi da je nadgrobni oltar Ivana Vrane, admirala u vrijeme velike pobjede kod Lepanta 1571. godine, podignut u crkvi Sv. Josipa, zoran pokazatelj vjere u učinkovitost molitve Sv. Josipu za pobjedu nad Osmanlijama. Na tom oltaru koji na predeli pokazuje formaciju brodova kod Lepanta, a oltar Porođenje s pastirima, lik Sv. Josipa isklesan je u visokom reljefu i smješten je tako da ga vidi vjernik-gledalac koji ulazi u crkvu kroz glavni portal i produžuje prema glavnom oltaru.⁴²

Kada se zna što je za Ivana Vranu značio Sv. Josip, postaje jasna ikonografija Vranina oltara s oltarnom palom Svete Obitelji s prikazom Sv. Josipa. Vranin je oltar vezan uz njegovu grobnicu, dakle grobnicu pojedinca koji se istaknuo u Lepantskoj

⁴⁰ U knjizi *Summa de donis Sancti Joseph* (Pavia 1522) milanski dominikanac Isidoro Isolano (Isolani, de Isolani) Sv. Josipa predstavlja kao vodeću ličnost *Ecclesie Militans*. Od početka XVI. stoljeća u Italiji je rastao kult Sv. Josipa kao mironosca. Stoga se u prvim desetljećima XVI. stoljeća tom svecu u čast podižu i posvećuju brojne crkve, samostani i oltari. Usporedi: C. C. WILSON, nav. dj., str. 287.-288.

⁴¹ U aplikaciji napisanoj prigodom osnutka bratovštine od 24. II. 1530. stoji: *Suppllichiamo di grazie speciale, che quelle se degnino conciederne, che possiamo elevar una scuola, et fraternal intitolata la Scuola del Gloriosissimo Missier San Ioseffo ad honor de Missier Iesu Cristo, quell sempre sera Tutore et Diffensore di questo Gloriosissimo Stato, et conservatore delle anime nostre*. Usporedi: C. C. WILSON, nav. dj., str. 308.

⁴² C. C. WILSON, nav. dj., str. 298. Autorica ovo djelo uspoređuje s oltarom naručenim od bratovštine Sv. Josipa u Coneglianu iz 1576. godine, na kojem je natpis: *Protector noster esto S. Joseph*.

bitci. Naručitelj je mletački visoki vojni dužnosnik - admiral, a koji je vjerovao u za-
govor Sv. Josipa.

Na podu crkve S. Giuseppe, ispred Vranina oltara, nalaze se dvije mramorne nadgro-
bne ploče. Na prvoj, desnoj nadgrobnoj ploči, nalazi se (bez natpisa) grb Ivana Vra-
ne, koji potpuno odgovara prethodno opisanim grbovima isklesanim na predeli ol-
tara. U sredini grba peterolatični je cvijet, dekoriran s vanjske strane s dvije vrpce,
vitice te ukrašen na vrhu rascvalim cvijetom.

Kraj admiralove grobnice nalazi se crna mramorna nadgrobna ploča, posljednje po-
čivalište Vranine najbliže obitelji: kćeri Medeje i njezina supruga Gerolima Corneta.
U sredini štita Cornetova grba heraldički je znak – sniženi rog. Grb izvana obrublju-
ju dekorativni elementi (vitice). Na nadgrobnoj je ploči uklesan latinski natpis:

*HIERONYMUS CORNETUS ET MEDEA CONIVNX
IOANNIS BRANAE FILIA MAXIME VNANIMES
HOC SIBI VIVENTES SEPULCHRVM PENES
PATREM ET SOCERVVM
BRANAM CONSTRVXERE
VT QVI ARCTO INTERSVNT
AMORIS VINCULO
PRIDEM CONIVNCTI FVERVNT EORVM QVOQ.
OSSA AD NOVISSIMVM DIEM PENE
IN TVMULO CONTEGERENTVR
MDLXXIII IDIBVS IVLII*

[Jeronim Corneto i njegova supruga Medeja, kći Ivana Vrane, savršeno suglasni, po-
digli su sebi za života ovaj grob kraj oca i svekra Vrane, da se onima koji su ranije
bili čvrsto povezani vezom ljubavi, njihove kosti gotovo dodiruju do sudnjega dana.
Julijskih Ida 1574.]

Zaključak

Hrvatska vojna i pomorska povijest prebogata je znamenitim osobama, prevažnim
sudionicima ratova i ratnih pohoda, bitaka i bojeva duž europskih i svjetskih bojišta.
Mnoge od njih dobro su poznate i obrađene u historiografiji. Predmet ovoga istra-
živanja ratnik je i mecena Ivan iz Vrane, admiral mletačkoga brodovlja u Lepant-
skoj bitci 1571. godine, o kojemu do sada u hrvatskoj historiografiji nismo imali ni-
kakvih spoznaja. Obrnuto srazmjerno potpunoj prešućenosti djelovanja Ivana Vra-
ne, izvori nam posvjedočuju njegovu iznimnu ulogu u najvećoj pomorskoj bitci ga-
lija u povijesti. Iseljenik iz tada od Osmanlija zauzete Vrane, Ivan je u mletačkoj ra-
tnoj mornarici postigao najvišu čast – u presudnoj bitci Ciparskoga rata, koja je iz
korijena izmijenila odnos između kršćanskih i osmanlijskih snaga na moru – obna-
šao je prestižan čin admirala odnosno prvoga zapovjednika mletačke ratne flote ko-
jemu je bio nadređen samo vrhovni zapovjednik mora Sebastiano Venier, budući
mletački dužd.

O Ivanu iz Vrane gotovo da i nisu zabilježeni podaci u historiografiji (osim nepo-
tpunog spomena u nekim uradcima talijanskih autora). Osim njegove oporuke, na-
pisane 1575. godine, najviše o vranskom ratniku doznajemo s oltara koji je dao po-
dići u mletačkoj crkvi S. Giuseppe. Oltar je djelo kiparskoga majstora Domenica
Graziolija da Salò i jedinstveno je umjetničko djelo, koje, između ostaloga, shemat-

ski uprizoruje borbeni raspored sukobljenih strana uoči početka Lepantske bitke, a među likovima na središnjem prizoru oltara vjerojatno je trajno zabilježen i donator Ivan Vrana. Oltarni aranžman, reljefni prikazi i uklesani latinski natpisi umjetnički su, ali i povijesni izvor, posvjedočenje bez kojega znanje o tome znamenitom vranskom iseljeniku i mletačkom časniku ne bi bilo potpuno.

U stoljeću kasnije, u doba Kandijskoga rata, iznimnu ulogu u osmanlijskoj ratnoj floti imao je jedan drugi Vranjanin – Jusuf Mašković – kapudan paša (admiral) osmanlijske mornarice i jedan od najutjecajnijih dužnosnika Otomanskoga Carstva svoga vremena. Također mecena, Mašković je svojem rodnom kraju podario u naslijeđe han (Maškovića-han), veleban spomenik islamskoga graditeljstva na našem tlu.

Ivan Vrana imao je, usporedimo li životni tijek obojice znamenitih Vranjana, sličnu sudbinu, ali pod stijegom druge, Maškoviću suprotstavljene države. Obojica su svoju vojnu karijeru izgradili daleko od zavičaja, u okolnostima koje nisu mogli odabrati i koje su bile rezultat vojno-političkih okolnosti u kojima se, za duga stoljeća, našao njihov zavičaj. Mašković u osmanlijskoj mornarici, a Ivan pod stijegom Serenissime – oba ta Vranjana postigla su najviše vojne činove i počasti. Međutim, dok je historiografija o Jusufu Maškoviću, ratniku i darovatelju vranskoga kraja, podosta toga kazala, Ivan iz Vrane ostao je prešućen i zatajen. Ovaj prilog, koji ne teži cjelovitosti i koji tek otvara nove mogućnosti istraživanja dodatnih sastavnica iz Vranina životopisa, stoga je i pokušaj da se jedna prevažna, a prešućena osoba hrvatske vojne i pomorske prošlosti otrgne od zaborava.

Pročelje crkve S. Giuseppe u mletačkom predjelu Castello: mjesto posljednjeg počivališta admirala Ivana iz Vrane

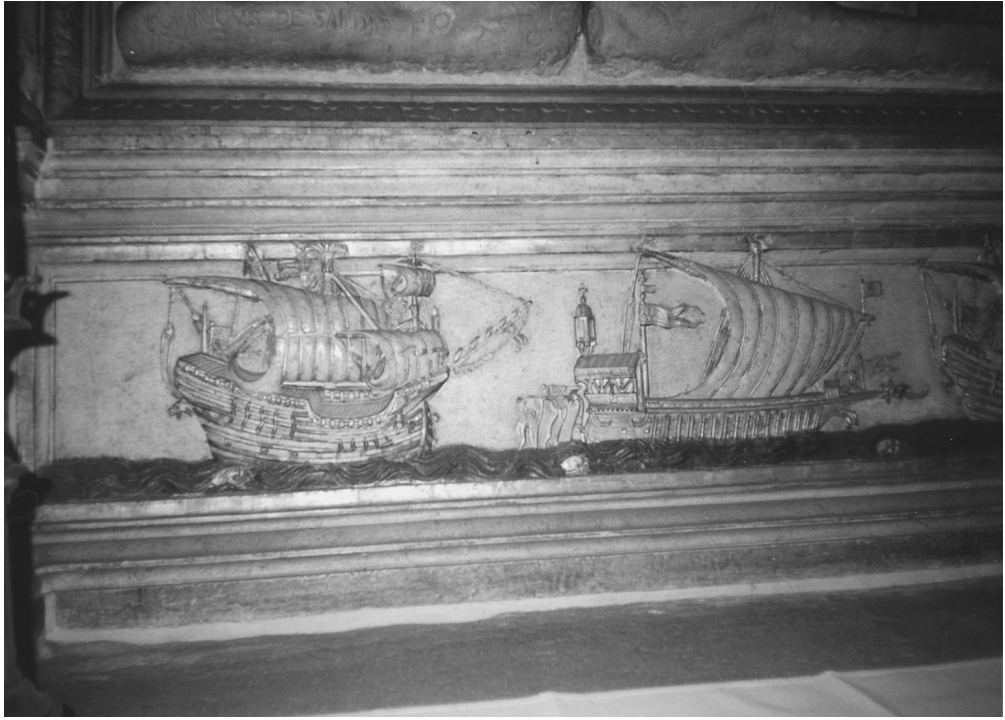
Crkva S. Giuseppe: oltar admirala Ivana iz Vrane

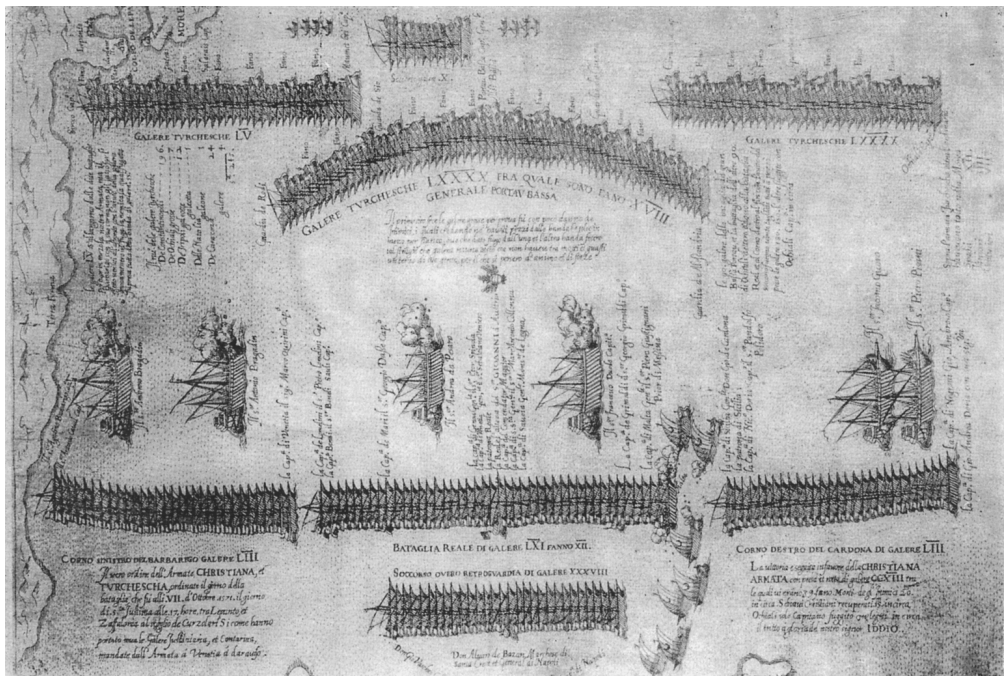
Reljef Sv. Josipa (lijevo se nazire lik donatora, Ivana iz Vrane), detalj sa oltara u crkvi S. Giuseppe

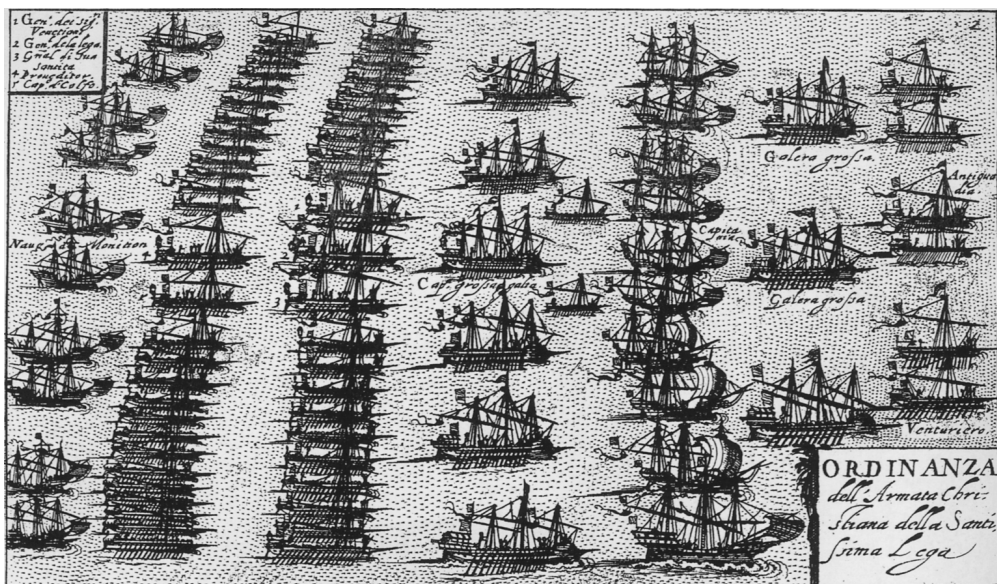
Spomen Lepantske bitke i admirala Ivana Vrane na donjem dijelu retabla (detalj).

Galijun i galija, uklesani na srednjem polju oltarne predele

Bojni raspored kršćanskog i osmanlijskog brodovlja kod Lepanta (Pomorski muzej u Mlecima)

Bojni raspored kršćanskog brodovlja uoči početka Lepantske bitke (prema djelu Giuseppea Rosaccia "Viaggio da Venetia a Constantinopoli", Venetia, 1606.)

Nadgrobnje ploče admirala Ivana iz Vrane i njegove obitelji

*Grb na nadgrobnoj ploči admirala
Ivana iz Vrane*

Ivan of Vrana – Venetian admiral in the battle of Lepanto (1571)

Lovorka Čoralić

Croatian institute of history

Opatička 10

Zagreb

Republic of Croatia

Ivana Prijatelj Pavičić

Academy of Arts

Glagoljaška bb

Split

Republic of Croatia

The subject of this work is Ivan of Vrana (Ivan Vrana, Zuanne Vrana), a Croatian emigrant from the medieval fort Vrana near Zadar, who attained the highest ranks and received the highest honors in the Venetian navy. His last will and testament from 1575 as well as the altar he had made for the Venetian church of San Giuseppe, clarify his role in the battle of Lepanto in 1571. He held one of the highest ranks in the army – the admiral position on a war galley under the commissioner general of the Venetian navy, Sebastian Venier.

Historical, cultural and artistic value of Vrana's altar in Venice is analyzed in detail from a historical and artistic perspective. It is a unique piece of art (the author is Domenico Grazioli da Salo), a relief representation of the galley formations right before the battle of Lepanto. This work calls attention to the figure of Ivan Vrana who was, until now, completely unknown to Croatian historiography even though Croats made a significant contribution to the extremely important Christian victory fighting under the flag of the Holy League (the role of the boats from Istria, Dalmatia and Boka; contribution of the people from Perast acting as ensigns on the Venetian admiral ship).

Key words: Venice, Venetian Republic, Vrana, Dalmatia, the battle of Lepanto, military history, naval history, art history, Domenico Grazioli da Sal